Gânditorul din mansardă. Jurnalul lui Søren Kierkegaard

NATAŞA MAXIM[1]

"What prompts a beginning is a wonder"
(Kierkegaard, *Papers and Journals*).

Søren Kierkegaard's diary translated from Danish by Alastair Hannay reveals the portrait of an individuality that lives and thinks against the official stream; *Thinker from the attic* is a phrase meant to gather the philosophers who have not systematized their knowledge, which put the emphasis on experience: Socrates–Kierkegaard–Nae Ionescu. Christianity is not a doctrine, an official dogma, but an existential communication that one can relate to only by living it, so every generation must understand the faith through their own experiences. The pattern of Kierkegaard's dialectical thinking is reflected in an early diary entry from 1834 "You always need one more light positively to identify another". Consequently, the concepts developed for 20 years have mirrored each other: individual vs. crowd, Christendom vs Christianity, aesthetic vs ethic, indicative vs subjonctive, dream vs reality. The diary is a cultural study based on the influence of the German culture (Hegel, Fichte, Schopenhauer) over the Danish one, a critique of superficial contemporaries and the fair mentality that characterized early nineteenth-century Copenhagen. The series of caricatures published in *Corsair* and the attack against People's Church were the toughest moments in Kierkegaard's maturity. The approach will address also personal reasons, such as family and his father's influence, the story with Regine Olsen, the anguish, the fear and tremblement, the suffering, the permanent loneliness that led him to become a pseudonymous writer or a writer under his own name. *Papers and Journals* reveals the birth of *Either-Or*, of *Repetition*, of *The Sickness unto Death*, of *The Concept of*

[1] Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, România.

BDD-V4954 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:57 UTC)

Angst or *The Practice in Christianity* and the circumstances that gave birth to Climacus and Anti-Climacus.

From G. Ibrăileanu's seducer Emil Codrescu, to Mircea Eliade's *Portuguese Journal* and *Oceanography* that takes whole sentences from Kierkegaard's diary, from the strange, creepy but original choice to speak with lunatics not with wise men to see if madness reveals more properly the riddles of life and the clown facade that one can find also in Emil Cioran, to the cult of the Idea, the fragile appearance and the disease accompanied by a huge ego emphasized by Camil Petrescu, to Benjamin Fundoianu's *La conscience malheureuse*, Søren Kierkegaard had a profound influence, although less notorious in Romanian culture.

Key-words: *experience*, *existential communication*, *dialectical thinking*, *thorn in the flash*, *father's curse*

Jurnalul lui Søren Kierkegaard, tradus din daneză de Alastair Hannay, dezvăluie portretul unei individualităţi care merge împotriva curentului; *Gânditorul din mansardă* este o expresie menită să înglobeze filosofii care nu şi-au sistematizat cunoştinţele, care au pus accentul pe trăire, pe experienţă, care au moşit Adevărul din oameni: Socrate–Kierkegaard–Nae Ionescu. Creştinismul nu e o doctrină, ci o comunicare existenţială, pe care doar trăind-o o poţi înţelege, de aceea fiecare generaţie trebuie să o ia de la capăt, să înţeleagă credinţa prin propriile fapte, prin propriile experienţe. Tiparul dialectic al gândirii kierkegaardiene se reflectă într-o notaţie timpurie, din 1834 „You always need one more light positively to identify another" (Kierkegaard 1996: 9) în consecinţă, conceptele dezvoltate timp de 20 de ani s-au oglindit reciproc: individul vs mulţimea, creştinismul vs creştinătatea, estetic vs etic, indicativ vs conjunctiv, realitate vs utopie. Jurnalul este şi un studiu cultural, al influenţei germane (Hegel, Fichte, Schopenhauer), o critică a superficialităţii contemporanilor şi a mentalităţii de târg ce caracteriza Copenhaga începutului de secol XIX. Caricatura din *Corsarul* şi atacul împotriva Bisericii Populare au fost cele mai dure momente ale maturităţii şi ale

BDD-V4954 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:57 UTC)

relaţiei lui Kierkegaard cu contemporanii. Demersul va aborda şi motivele interne ca influenţa tatălui, a Reginei Olsen, angoasa, *cutremurul din pământ*, suferinţa permanentă, singurătatea care l-au *făcut* scriitor fie sub pseudonim, fie sub nume propriu. Jurnal de bord al operei, *Papers and Journals* dezvăluie naşterea *Sau-Sau*, a *Repetiţiei*, a *Bolii de moarte*, a *Conceptului de angoasă*, a *Şcolii creştinismului* şi motivaţia pseudonimelor.

> **Notă**: Traducerile în limba română ne aparţin. Se va observa citarea lui Kierkegaard atât în română, cât şi în engleză. Motivul pentru care am decis ca unele pasaje ca cel despre ghimpele în carne să fie redate direct din traducerea din daneză a lui Alastair Hannay, constă în prezentarea veridică a stărilor lui. În engleză, Kierkegaard are o gravitate aparte, e el. Tradus în română îşi pierde din profunzime. Aici putem intra în domeniul hermeneuticii traducerii. Faptul că, spre exemplu, limba engleză are un câmp semantic al angoasei, plin de termeni extremi ca *sickness*, *wretchedness*, *affliction*, *torments*, *mental sufferings*, *sorrow*, *grief*, *anguish*, *anxiety*, *dread*, *nothingness*, *fear*, iar cel al limbii române se axează pe *îngrijorare*, *teamă*, *spaimă*, termeni cu o încărcătură psihologică mai redusă până s-a adoptat *anxietate* sau *angoasă*, constituie unul din argumentele pentru care am optat în unele pasaje pentru transcrierea din *Papers and Journals*. Un alt argument ar fi dorinţa pur personală de a înfăţişa un Kierkegaard mai autentic, mai veridic.

Cui i-e frică de individ?

Pentru început, îmi propun să lămuresc cauza receptării lui difuze – între clasicism şi romantism – şi bazele viitorului existenţialism. În ciuda contextului cultural în care s-a format şi a scris, 1830–1855, a influenţei lui Hegel, Heiberg, Schelling, Schleiermacher sau Fichte, a călătoriilor la Berlin, Kierkegaard nu este un scriitor romantic. Meditaţia în faţa mării, descrierea lunii, a ruinelor castelului Guerre şi a mormântului din Gilleleje de la 21 de ani, fac parte din dorinţa tânărului de a fi la modă, de a se plia curentului cultural, nu se datorează structurii mentale. Pe parcursul jurnalului mărturiseşte în dese rânduri respingerea romantismului şi îmbrăţişarea clasicismului prin Socrate, Platon şi Aristotel:

BDD-V4954 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:57 UTC)

> Liniştea şi certitudinea pe care ţi-o dă citirea unui clasic, ce poate fi asociată maturităţii omului nu o ai în romantism – e ca şi cum ai vedea un om scriind cu mâna tremurândă, şi care va da o lovitură grotescă (Kierkegaard 1996: 81–82).

Redescoperit şi revendicat de existenţialiştii secolului XX, analizat de Heidegger în *Fiinţă şi timp*, reinterpretat de Camus şi Sartre, în existenţialismul lui Kierkegaard exaltarea eului, conceptul de individ „the single individual" (Kierkegaard 1996: 277) nu vin din romantism, totul are o influenţă religioasă, argumentul lui pentru preeminenţa individului în faţa mulţimii aflându-se în *Noul Testament*, din acest motiv vorbim de *existenţialism creştin*, diferit de cel german şi francez al secolului XX. Materialul care formează jurnalul lui Søren Kierkegaard, *Papers and Journals*, a fost structurat de Alastair Hannay în notaţii de jurnal propriu-zis, referiri la operele în curs de publicare şi comentarii academice de natură filosofică, teologică, literară, fiind împărţit în mai multe stadii ale devenirii, în opinia mea cele mai importante fiind 1834–1836 (background-ul ce conţine binecunoscuta căutare a scopului în viaţă, a Ideii), 1848–1849 – cea mai grea perioadă a vieţii lui, când se măreşte distanţa dintre el şi oameni în urma caricaturii *Corsarului*, oscilând între perioade de fericire extatică şi cel mai sumbru pesimism şi 1854–1855 (atacul împotriva Bisericii Daneze).

De la copilul plăpând, dar acid cu profesorii care nu se ridicau la înălţimea aşteptărilor „a sovereign impertinence towards teachers who failed to impress him" (Kierkegaard 1996: 5), la tânărul student la Teologie aflat în căutarea Ideii, a scopului în viaţă,

> It is a question of understanding my destiny, of seeing what the Deity really wants *me* to do; the thing is to find a truth wich is truth for *me, to find the idea for which I am willing to live and die* (Kierkegaard 1996: 32),

la omul matur în conflict cu *Corsarul* şi Biserica, prezentarea jurnalului se concentrează pe interioritatea lui Søren Kierkegaard, pe metamorfoza lui, pe patimile şi ghimpele lui în

BDD-V4954 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:57 UTC)

carne, pe trecerea de la stadiul estetic al existenţei la cel religios, Søren Kierkegaard devenind în ultimii ani ai scurtei vieţi (42 de ani), un mistic. Dezamăgit de viaţă, la 22 de ani Kierkegaard refuză comunicarea, preferând să vorbească cu nebunii sau cu bătrânele decât cu oamenii sensibili, şi ca să uite de sine şi de lume, nu vrea să se retragă într-o mănăstire, ci într-un ospiciu pentru a verifica măsura în care nebunia poate revela misterele vieţii:

> I will run away from the world not to the monastery – I still have my vigour – but to find myself, to forget myself […] I'll enter a lunatic asylum, and see if the profundity of insanity reveals to me the riddles of life [...]. Yes, a lunatic asylum – don't you think I may end up there? (Kierkegaard 1996: 69–70)

„A înţelege opera mea, scopul ei maieutic, înseamnă să înţelegi existenţa mea ca autor, viaţa mea" (Kierkegaard 1996: 372). Jurnal de bord al operei, *Papers and Journals* înregistrează scrierea cărţilor şi pseudonimele menite să cultive gândirea critică a contemporanilor, să-i obişnuiască cu personalitatea, să nu mai accepte o opinie doar pentru că aparţine unui anumit autor, să-i elibereze de tirania Au(c)torităţii. *Papers and Journals* dezvăluie naşterea *Sau-Sau*, a *Repetiţiei*, a *Bolii de moarte*, a *Conceptului de angoasă*, a *Şcolii creştinismului* şi motivaţia pseudonimelor, în special Climacus şi Anti-Climacus. Johannes Climacus, pseudonimul păgân al lui Kierkegaard, aluzie la Hegel care voia prin argumente logice să demanteleze divinul pentru a-l face accesibil, ilustrează îndoiala care duce la disperare: „Climacus suferă agonia îndoielii, vrea să se întoarcă în timp dar nu poate. Tinereţea şi-a pierdut-o în deliberări, viaţa lui e pierdută, nu a dobândit nici un sens şi asta din vina filosofilor" (Kierkegaard 1996: 166). Anti-Climacus este autorul cărţilor religioase *Şcoala creştinismului* şi *Boala de moarte*, fiind pseudonimul cel mai apropiat sufleteşte de Kierkegaard. În fiecare operă dezvoltă concepte asupra cărora revine în timp, majoritatea fiind construite dialectic: individ „the single individual"/ mulţime, omul ales „the wise man"/ omul comun, estetic/ etic, creştinism/ creştinătate, dogmă/ trăire, credinţă, angoasă, disperare, ghimpele în carne,

BDD-V4954 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:57 UTC)

tratate în *Conceptul de angoasă* (1844), de Vigilius Haufniensis, *Boala de moarte* (1848), de Anti-Climacus, *Repetiţia* (1843) de Constantin Constantius, *Teamă şi cutremurare* (1843) de Johanes de Silentio, *Fărâme filosofice* (1844), de Johannes Climacus, *Şcoala creştinismului*, (1850) de Anti-Climacus, *Sau/Sau (vol. II, III)*, editate de Victor Eremita.

Exaltarea eului, conceptul de individ *the single individual* nu vin din romantism; la Kierkegaard totul are o influenţă religioasă. Dacă Luther reducea totul la *sola Scriptura*, argumentul lui Kierkegaard pentru preeminenţa individului în faţa mulţimii se află în *Noul Testament*. Acest concept s-a cristalizat în urma conflictului de mai bine de opt ani cu „Corsarul", organ al opoziţiei, fondat de Meir Goldschmidt – au şi danezii evreii lor – care a publicat o caricatură ce l-a umilit, l-a făcut să se retragă din lume, să se interiorizeze şi mai mult, acum apărând şi mai pregnant diferenţa dintre omul ales şi omul comun. Din acest punct de vedere, jurnalul este un studiu cultural, o critică a superficialităţii contemporanilor şi a mentalităţii de târg ce caracteriza Copenhaga începutului de secol XIX: „God knowes they have treated me poorly enough, yes, mistreated me, as children mistreat an expensive gift" (Kierkegaard 1996: 227).

Putem găsi asemănări culturale între situaţia lui Kierkegaard „nu pot părăsi Copenhaga fără a părăsi Danemarca şi limba daneză" (Kierkegaard 1996: 266) şi starea României după Unirea din 1918 când *tinerii lupi* M. Eliade, E. Cioran, P. Comarnescu se simţeau prea mari pentru o cultură atât de mică, găsind un neajuns în limba română fără circulaţie internaţională. De asemenea, perspectiva lui Kierkegaard asupra modernizării, introducerea căii ferate, centralizarea Europei, unirea ţărilor sub forma unui nou turn Babel pentru a provoca angoasă Divinităţii, dispreţul pentru presă, pentru mulţime, pentru democraţie, cultul individului fac din el un conservator în gândire asemănător lui Eminescu sau P.P. Carp. În antichitate se cerea abilitate intelectuală, libertate de gândire, acum contemporanii lui cer filosofului să fie în pas cu moda. Chiar dacă îşi schimbă modul de a se îmbrăca este în continuare prizonierul unor oameni stupizi, răi, superficiali, invidioşi, al

BDD-V4954 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:57 UTC)

ţării mici şi al limbii. Copenhaga e un târg, lumea îl priveşte de parcă ar fi un englez excentric, toţi îl dispreţuiesc, iar o astfel de conspiraţie negativă poate fi imaginată doar într-o ţară mică unde există un tip de invidie care derivă din faptul că toată lumea cunoaşte pe toată lumea. Vinovată pentru suferinţa lui e presa care a transformat oamenii într-o turmă de vite „An inorganic deposit which can be called the public" (Kierkegaard 1996: 249). Ceea ce se publică nu are nimic comun cu informarea, ci cu amuzamentul, presa e o calamitate a statului, mulţimea e răul din lume. Notează o tendinţă către nivelarea societăţii prin reducerea diferenţelor calitative dintre oameni, prin diminuarea rolului individului în politică, societate, literatură şi aplecarea spre grupuri, asociaţii, partide. În acelaşi an, 1848, apare *Manifestul comunist* al lui Marx şi Engels care diminua rolul individului, exagerând importanţa mulţimii; această idee, că individul îşi poate găsi împlinirea în asociaţii, e taxată de Kierkegaard drept o idee pernicioasă, iar comunismul o utopie. Dintre toate tiraniile, guvernarea populară sau democraţia e cea mai proastă, cea mai lipsită de spirit, căderea a tot ceea ce este măreţ şi sublim. „Un tiran e totuşi o fiinţă umană ori un individ. Măcar are decenţa unei idei, chiar nerezonabilă" (Kierkegaard 1996: 303). Unde e individul, se întreba retoric Kierkegaard? Pe cale de dispariţie, putem adăuga. Kierkegaard era un Don Quijote, reprezentantul mental al unei lumi de vis. Cel mai mare rău al timpurilor lui e abolirea individualităţii; nimeni nu îndrăzneşte să fie o personalitate, să aibă propriile opinii, să gândească cu capul lui, toţi se tem a fi sine, a fi diferit de celălalt.

Ghimpele în carne – un aisberg

> Am vorbit cu medicul meu dacă acest dezechilibru structural între fizic şi psihic poate fi depăşit ca să realizez universalul. L-am întrebat dacă crede că spiritul meu e capabil prin voinţă să depăşească acest conflict. S-a îndoit şi m-a sfătuit să nu apelez la forţa spiritului pentru că aş putea să mă simt mai rău. Din acel moment alegerea mea s-a făcut. Acel dezechilibru cu tot cortegiul lui de suferinţe, l-am privit ca pe ghimpele în carne, limitarea mea, crucea mea. Am crezut că acesta este preţul pe care Dumnezeu mi-l cere pentru puterea spirituală care

BDD-V4954 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:57 UTC)

> nu are egal printre contemporani. Sunt distrus oricum. Dorinţa mea a devenit amară durere şi umilinţă (Kierkegaard 1996: 229–230).

După această mărturisire din 1846, jurnalul devine religios, constituind un prag existenţial după care Kierkegaard realizează semnificaţia despărţirii de Regine, motivul răutăţii contemporanilor, luându-şi pe umeri crucea, acceptându-şi destinul. Notează în 1834 că a venit pe lume printr-un delict, aluzie la vârsta tatălui când s-a născut el, 57 de ani, un alt motiv fiind blestemul din Iutlanda: „l-a blestemat [pe Dumnezeu, n.n.] pentru că a permis ca un copil nevinovat să sufere atât" (Kierkegaard 1996: 7). Moartea tatălui, în august 1838, la 81 de ani, îl inundă cu sentimente mixte. Pe de o parte scrie că este un sacrificiu pentru ca el să se dezvolte, pe de alta deplânge faptul că tatăl l-a lipsit de o copilărie normală. Motivele despărţirii de Regine rămân la fel de obscure pentru ceilalţi, la fel de etice pentru el.

> Dacă ar fi să-i explic cauza, ar trebui să o iniţiez în lucruri teribile: relaţia cu tatăl meu, melancolia lui, noaptea eternă din sufletul meu, dorinţele şi excesele mele, angoasa care m-a făcut rătăcit (Kierkegaard 1996: 159).

> In ceremonia de căsătorie fac un jurământ, deci nu trebuie să ascund nimic. Pe de altă parte sunt lucruri pe care nu îndrăznesc să i le spun. Faptul că Dumnezeu intră în căsătoria mea, e o ruină pentru mine (Kierkegaard 1996: 160).

Motivul paulinic e ca un aisberg: partea vizibilă, publică de care vorbeşte Kierkegaard însuşi, a melancoliei ereditare, consecinţă a imprecaţiei paterne de la 11 ani din Iutlanda, şi partea ascunsă, cea adevărată este un aspect de care se vorbeşte tot mai mult în exegeza kierkegaardiană. Alastair Hannay, Joakim Garff, Heidi Hansen şi Leif Børk Hansen (Hansen, Hansen 1998: 352–358) consideră că acest ghimpe în carne este epilepsia, boală considerată atunci contagioasă, din cauza căreia bolnavul nu se putea căsători. Argumentele se află în transcrierea unei întâlniri cu medicul curant din 1846, pe care am citat-o mai sus. Un alt argument se află în ultimul capitol al jurnalului *The End or the Beginning*, unde Alastair Hannay

BDD-V4954 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:57 UTC)

citează datele medicale păstrate din 1855 la spitalul Frederik. În miezul luptei cu biserica se prăbuşise pe stradă din cauza unui atac cerebral. În conversaţiile cu pastorul Emil Boessen, singurul prieten căruia i-a permis intrarea, reia tema paulinică spunând că doctorii nu înţeleg cauza psihologică a condiţiei lui, tratându-i paralizia picioarelor cu şocuri electrice:

> The doctors don't understand my illness. It is psychological, now they want to treat it in the usual physician manner. It is bad. Pray for me that it is soon over (Kierkegaard 1996: 652).
>
> […] tell them my life is a big, and to others unkown and incomprehensible suffering. It all looked like pride and vanity, but it wasn't. I am no better than the others. I had my thorn in the flesh and so I didn't marry and couldn't take on an official position. After all I am a graduate in theology, and had a public title and private advantages, I could have got what I wanted, but I became the exception instead (Kierkegaard 1996: 653).

Nu a dorit să primească împărtăşania din mâinile unui preot, ci ale unui mirean, întrucât preoţii sunt funcţionari, iar funcţionarii nu au nimic în comun cu creştinismul.

Dialectica creştinism vs creştinătate, trăire vs dogmă opune credinţa autentică falsei credinţe, iluziei, reprezentate de pastori şi contemporanii lui care se gândesc la cer ca la topping-ul unei plăcinte. Lipsa credinţei profunde e dovedită de faptul că nimeni nu pune accent pe individ şi pe faptă, creştinătatea arată o masă de oameni, dar creştinismul e diferit de asta: „standardul *Noului Testament* pentru o fiinţă umană este să fie individuală, dar în zilele noastre totul e asociere" (Kierkegaard 1996: 577). Conflictul cu biserica a fost pregătit de epidemia de holeră din Copenhaga din vara lui 1853. Oamenii simpli au rămas în oraş, cei bine situaţi şi preoţii au plecat în vacanţă, lucru care a provocat indignare, în consecinţă, atacul lui Kierkegaard a fost bine primit. Găseşte dezgustătoare cochetăria preoţilor, gătiţi în mătase şi fir de aur pentru a vorbi de Patimile şi crucificarea lui Hristos.

> Aş fi putut să mă pliez termenilor umani şi să-mi fac viaţa uşoară, să fiu iubit şi respectat. Dar am dreptul în faţa lui Dumnezeu să fac asta? (Kierkegaard 1996: 262)

BDD-V4954 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:57 UTC)

Creştinismul nu e doctrină, ci o comunicare existenţială pe care o înţelegi doar trăind-o; pastorul nu ar trebui să fie un orator, ci o persoană care practică ceea ce predică, dar pastorii nu fac asta; totul e pompă, decor teatral, costume, seducţie, iluzie. A fi creştin înseamnă suferinţă, modestie, total opus grandorii pastorilor. Arhiepiscopul Mynster, duhovnicul familiei şi şeful bisericii protestante daneze, nu a fost un martor al adevărului, spune Søren Kierkegaard în contradicţie cu adulatorii; a predicat îngăduinţa, iluzia, *e prea omenesc* cum ar spune Nietzsche, şi e atât de străin de esenţa creştinismului, încât Kierkegaard îl consideră demonic, o îndepărtare de bine, de Adevăr.

Înţelegerea jurnalului lui Søren Kierkegaard dezvăluie portretul unui maieutician al ideii de divin, un gânditor axat pe individ şi individualism care a respins sistemul şi gândirea oficiale. Slab, firav, melancolic „sick in my mind" (Kierkegaard 1996: 593), cu o minte sclipitoare drept armă de apărare, preferă solitudinea convenţiilor sociale. După 1846, în ultimii 10 ani ai vieţii se observă retragerea din faţa lumii, autoexilarea în creştinism, văzându-se ca un agent secret al divinităţii care observă tainele pentru a le duce mai departe.

Bibliografie

KIERKEGAARD S., *Papers and Journals: A Selection* (Translated with introductions and notes by Alastair Hannay), London, Penguin Publishing, col. Penguin Classics, 1996.

HANSEN H., Hansen L.B., *The temporal lobe epilepsy syndrome elucidated through Søren Kierkegaard's authorship and life*, in „Acta Psychiatrica Scandinavica", Vol. 77, Issue 3, March, 1998.

BDD-V4954 © 2016 Aracne editrice
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:57 UTC)